

ÖTÖSTÖ: GÉLENCSEK SÁNDOR

ÖTÖSTÉS IDEJE: 1966.

TART.: MAGYAR ADA-KALEH -I EMLÉKEK
1913-1918 ÉVBŐL

6 lap

FÖLDRAJZI MUTATÓ: (ADA-KALEH) DOMBSÁG

STATISZTIKAI MUTATÓ:

XVI

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖNYS

ÁTVEVETVE AZ EGYS. LTK. 1050-ES TÉTELE ALÓL.

Magyar Ada-Kalah-i emlékek 1913-1918. évből.

Feljegyeztetett 1918. augusztus 11-én Dombóváron Andrassy u. 43. sz. alatt.

Adatközlők: Fonay Mária élelmezési hadnagy, született ^{kon}onóban 1897. és Barbalesszku Miklós élelmezési hadnagy, született Soborsin 1896. román, jól beszél magyarul.

Jelen vannak: ^{kon}onay Imre háztulajdonos
^{kon}onay Iréné -"- neje
 Nagy József vonatfékező és felesége.

Az adatközlők 1918 júniusban Aradról, Orsovára helyezték a vasutállomásra élelmezési katonai szolgálatra.

Az áthelyezést megelőzően kéthetes szabadságra jöttek haza. Kirándulásképpen vele jött tiszttársa is, akinek falujába, Soborsinba Fonay is többször ellátogatott.

Fonay hadnagyot ^{kon}eződi Farakas József tanító megbizta azzal, hogy hozzon néprajzi emlékeket és adatokat Orsova közelében lévő Ada -Kalah szigetéről.

A két tiszt kétszer jutott el a szigetre, és egyszer körülcsónakázta.

Atnéztek mindent a szigeten. Bazároknak, vendéglőkben is voltak. A katonai erődöt is megtekintették, de a török lakókkal beszélgetni nem tudtak.

Hoztak sokféle bazári tárgyat és színes tájképes levelezőlapokat. Az adatok én vettem át, mivel az illető tanító katonai szolgálatra bevonult az olasz frontra, ott szeptemberben spanyolnáthában meg is halt, Taglementóban.

A néprajzi adatok felvételét ezzel kezdtem meg és folytatom a mai napig.

A d a - K a l e h

Duna szigetét az 1912-es veszített török háború Magyarországhoz csatolta. Azelőtt törökországhoz tartozott, s ennek kulcsfontja volt.

Magyarország Ujorsova néven Orsovához csatolta közigazgatásilag.

A kis sziget népei a Magyarországhoz való csatolást, mint rokon nép szeretettel fogadta, azonban kevés szerencsét hozott, mivel 1914-ben kitört a világháború, ez több, mint egy évi ostromot hozott maga után.

A túlsópart: Szerbia, Tekia városból állandóan lőtték a szigetet, s ahogy megláttak valakit rögtön oda lőttek. A lakók közül sokan áldozatul lettek ennek a hadtáp területnek.

A hajóállomás, a mecset és 3 ház rombadőlt, a mecset megrongálódott. A szigetről önkéntes kiűrités alkalmával aki akart eltávozhatott.

Harcok is voltak, egy magyar és két szerb hajó elsüllyedt, 1916-ban emelték ki őket a vízből. A sziget halászai csak éjjel tudtak dolgozni Orsova felé.

A szigetnek egyáltalán szűk utcája volt, kb 50-60 ház lehetett. Az uttest 3-4 méteres terméskövel kirakott rész volt. Kézitalicskán kívül más jármű nem közlekedett. Lovasjárművet még nem látott a sziget. Az utca fekvése északtól délre nyúlik. Egyik-egyik ház kerje a Dunára néz.

Két kútja van a szigetnek. Temetője nincs. A sziget területe kb 4 kh.

A háztelkek végén köröskörül gyalogút van. A kertekben gyümölcsfák és szőlőlugasok voltak. Roskadoztak a terméstől. A konyhakertben burgonyát, kevés kukoricát, babot, hagymát, paprikát és répát termeltek.

A káposzta és répa olyan nagyra nőtt, hogy megbámulták. A konyhakert és a gyümölcsstermény elégséges volt a 720 főből álló lakosságnak. Jelenleg 217 fővel kevesebb a statisztika szerint a lakosság száma. E statisztikai adat nem hivatalos okmányokból jutott tudomásomra, hanem az Orsován hallottakból.

A sziget lakói tiszta törökajku nép volt. A földműveléssel kb 350 fő foglalkozott. 40-50 könnyen elvégezte volna. A jó művelés is hozzájárult a buja terméshez. 3 ház udvarán láttak ketrecben házinyulat. 2 kecskét is láttak legelészni a Duna partti gyalogút mellett.

A lakosság fő foglalkozása halászat volt. Általános csónakázó, evezősök voltak. Ártó is, hiszen a szűk Kazán-szorosból itt szabadul ki a folyam. Itt nagyon kiszélesedik a Vaskapu előtt. Ezért a szigetet árvíz soha nem fenyegette. A szeles viharos időben nehéz a csónakázás. Általános úszók is voltak, a kétszer-háromszor feldől csónakból felszínre vetette magát és kiuszott a partra.

Ennek a széviARNAK a neve Koszovó. Pár percig tart, semmi kárt nem okoz a szigetnek. Hirtelen jön és hirtelen múlik el, hulláverése veszélyes a csónakázókra.

A sziget evezősei gyakran elcsónakáztak 1-2 napi járó földig a Dunán. Dél felé román-szerb partokig, északnyugatra a Kazán szorosig Báziasig. A Babakáj-szikláig, amely egyedül áll ki a Duna vizében.

Az egyik török evezős azt emlegette: Miért nem nagyobb 4-5 szörősével ez a szikla, házat építene a tetejére, s beköltözne 2 feleségével és 3 gyermekével. Ő két fiával halászna, a két felesége kislányával otthon kézimunkázna. Jobb lenne itt nekik, mint messze Törökországban egy szobában.

Árdekes a szülőföldhöz való ragaszkodás. Egy szirten szívesen élne, mert ott a legjobb, a legszebb, mint valami szirti madárnak, ugyanakkor ott van tőle Szerbia gyéren lakott erdős hegyes vidéke, északra pedig a Grassó Szörény erdős-hegyes vidéke. Mennyivel nagyobb hazát, több mozgást több megélhetést nyújtana számára, és mégis a Dunából kiemelkedő szikla rögtön választaná hazának, otthonának, jövőjének. Az illető jól csónakázó török azért kedvelte meg a Babakáj-szirtet, mert egyszer a Koszovó szélviharban a szikla mentette meg az életét. Egy májusi hónapban ott csónakázott a szirt mellett. Hirtelen nagy szélvihar támadt. Az illető oda evezett a szikla mellé. Ott várta meg, míg elmúlik a vihar, amely olyan erővel tombolt, hogy biztos vesztét okozta volna az 50 méteres vízben.

A vihar elmúltával felnézett a szirtre, s azt mondta: "Legalább egyik oldala járható volna, kis házat építene rá. Ezt az adatot Ozmán Fezeri professzor közölte. Megemlítem, hogy ez a professzor bölcsességével oktatja, tanítja a sziget lakóit.

Ez a kis sziget külön kis ország. A török anyaországnak egy mellékterületén van. Ide három ország határa sarkal, szerb, román és Magyarország. A magyar nép mindegyiknél külön nép, azonban a magyar a törököknek fajrokon népe. A balkáni békét örömmel fogadták és a közösségbe való csatlakozást.

A Magyarországhoz való csatlakozás sok szenvedést és pusztulást hozott a sziget lakóinak, azonban ennek nem más az oka, mint a pusztító háború.

A közösségbe lépésük után 1 év múlva kitört az első világháború. Ez 1 év és 4 hónapi ostromot hozott, mert két tűz közé került a sziget.

Az oszták magyar seregek 1915 októberében elűzték a szerb hadsereget a dél Balkánig. Ekkor egy kis nyugalom állott be a sziget életébe. 1916. augusztus 23-án újabb harcizaj rázta fel. A szerb invázió után visszaköltözött lakosság még ki sem heverte a két ostromot, Románia megtámadta Magyarországot, és jött az újabb háború vihára. A román hadak elűzése után az 1918-as forradalom Ada-Keleht végleg Romániához csatolta.

A háború vihára anyagilag és emberéletben jelentős károkat okozott a sziget lakóinak.

Ada-Keleh lakói tiszta török nép mohamedán vallással, nyelvük török.

Orsován mondták, hogy 720 lakója volt ekkor a szigetnek, ebből ketten haza beszéltek a német nyelvet, 3-4 magyart, 4-5 a szerbet, 8-9 a román nyelvet, természetesen törve beszéltek, jó részük most tanulja a nyelveket.

1/5 részük a sziget lakóinak 1 neje, a legtöbben kétnejesek, a háromnejesek kb 1/5 része. Egy-egy házban sokan laknak, a két és három feleség jól megfér egymással. Néha akad köztük nézeteltérés, amelyet a férj csillapít le és tesz jóvá, sok esetben annak a javára, amelyik jobban tetszik neki. Az igazságszolgáltatás igen enyhe.

Azt kell megállapítanunk, hogy könnyű a rendet fenntartani, mert jól megvannak egymás közt és békében élnek.

Azt mondták Orsován kb. 15-20 éve, hogy volt egy izgága, békétlenkedő fiatal ember, aki többször felkavarta a sziget békéjét és békés életét, erre a sziget értelmiségi vezetősége azt javasolta, hogy az isztambuli posta-hajó vigye el egy bizonyos időre az anyaországba. az el is vitte.

A részére kijelölt helyen dolgozhatott, és jól keresett is, de hatósági felügyelet alatt.

Félév után visszahozták a postahajón ^{és a} ~~székes~~ szigeten újból elkezdte a há-
békétlenkedést és a zajos garazdaságot, és ekkor a sziget vezetősége újból
elvitette, de most már örökre, többé nem hozták vissza, a béke és boldogság
szigetére.

Igazi békesség otthona ez a kis település. Ott nincs kutyaugatás,
kakaskukorékolás, mert ez itt most nincs, lehet, hogy a háboru vihara miatt.
Ezeket csak Orsováról és Tekiáról halljuk.

Ott mennek a sziget előtt a nagy dunai hajók, de ennek a népnek ezekhez
senmi köze sincs. Ott látják az orsovai parton futó vonatokat, és hallják a
hajók és vonatok huhogó jelzéseit, de nincs senmi közük ezekhez. A dervisek
üvöltéseit lehet Orsován hallani, de ezek az évi két-három mohamedán, legfőképp
képpen a Ramadán ünnepen és akkor napokon át épekelnek. Más egyéb Zaj ott
nem hallható, azért a csendesség és boldogság szigete.

Vannak olyan férfiak és nők túlnyomórésze, hogy még nem hagyta el a szí-
getet. Megszületett és meghalt a parányi szigeten. Azt mondják, hogy aki
kevesebbet is dolgozik, mégis megél, mert egyenlő elosztás van. A halászsák-
mányból egyformán osztozkodnak. Az előző rendszerben a török kormány által kü-
ldött élelem, minden az egész családnak. Ugyanígy a magyar kormány által kü-
ldött élelem is közös.

Minden időben megvolt a sziget lakóinak a szükséges tápláléka. Az
illető adatközlő magyar tiszt 5 hét alatt háromszor kirándult a postahajó
csónakkal a szigetre. Egyszer bementek a kávéházba is, amely egyben bazar is
volt, ott megebédeltek. A menü a következő volt:

Olajban sült hal, ^{at} kenyéret, burgonyát, gyümölcsöt ettek és fekete-kávét
ittak. A kenyér kukoricás kevert lisztből készült, 1/3 rész kukoricaliszttel.
Abban az időben ezekért az ital és ételfélékért olcsó árat fizettek.

Két ~~lakó~~ lakóházba is bementek, a házigazda vezette őket, de a belépést meg-
előzőleg az ember bement a lakásba és beszélt a két feleséggel, addig künn
várakozott a két tiszt. Az asszonyok teljesen lefátyolozták magukat, csak a
szemük látszott ki. A szobában kevés butor volt, szőnyeg a fal mellett puccságy
volt, egészen alacsony. A falra sok csecebecse tárgy volt felaggatva. Mindkét
házban két-két feleség volt.

A háboru folyamán lövészárkokat ástak, de nem találtak régiséget, vagy
őseletet.

A víz közel van a felszínhez 1-2 méterre.

A szigeten semmiféle magyar nyelvű nyomtatott kiadványt nem találtak, a színes tájképes levelezőlapokon kívül. A két tiszt, mint bélyeggyűjtő, filatéliái vonatkozásokat kutatott leginkább. Postahivatal sem volt, hanem naponta egy motorcsónak jött át a postával, az egyedárusító bazarba, és leadta az érkező postát, és átvette a feladásokat, amelyeket az orsovai l.sz. lebélyegzett, így kezelték le a sziget postáját.

A nagy bazárban trafik is volt, okmány, postabélyeg és postai érték-cikkeket is árusítottak. A török időkből még mindig volt 2-300 db postabélyeg, amely itt maradt az átcsatolás után.

Több, mint 10 féle szürke tájképes levelezőlap is volt még a török időkből. Ezek aránylag igen drágák voltak. A sziget részére kiadott összes tájképeslap együttesen nagy összeget képviselt.

Egy gazdag bácskai földbirtokos teljes kiadásban megvásárolta, és a akkor kb 2 kh föld árát adta érte. A sziget részére külön bélyeg, sem f felülnyomásban nem volt kiadva.

A hajókikötő mellett volt elhelyezve a levélgyűjtő postaláda.

Egy herculesfürdői katonaeorvos azt tanácsolta a sziget professzorának, hogy kérjen engedélyt az orsovai postahivatal útján a posta igazgatóságtól, hogy engedélyezze egy kézinyomóbélyegzővel felülnyomni a visszaradt török bélyegeket és a magyar bélyegeket. Az engedélyt elutasították a hadtápparancsnokság közbelépésére, azzal, hogy nem engedik a háboru miatt amugyis felzaklatott sziget békéjét a bélyeg spekulánsok hajszájának kitenni.

A professzor előrebecsájtotta, hogy szigoru elszámolást tart a felülnyomás lajstromában, mégsem engedélyezték. Ez igen nagy kulturértéket hozott volna létre. A katonák a postát megjárt leveleket igen drágán megvették. A bélyeg felülnyomás itt nagy érdeklődést tett volna világviszonylatban is.

Ha egy kiránduló levelezőlapot vásárolt, akkor kapott egész oszón megcímezett levelet bélyeggel ellátva a professzor részére, azért, hogy otthon adják fel Oszón Fereri részére küldve.

A két tiszt amit elmondott, mind Orsován hallotta, mivel a szigeten alig tudtak magyarul beszélni. Valakivel. Orsován mindenki úgy beszélt

mint valami külön országról. Az a bennszülött pár száz ember, aki ott él, kereskedéssel is foglalkozott. Orsováról és Tekiáról, Veresiorováról hoztak fát, lisztet, gyümölcsöt, ami ott nem volt.

Mindhárom ország sarokvárosa szeretettel fogadta a sziget lakóit, a határőrök is, valószínű felsőbb rendeletre. Az adatközlők temetőt nem láttak Ada-Kalehban. Ezt még Orsován sem tudták, hogy halottaikat hová teszik. Azt is találgatták, hogy a Dunába, vagy hullagyűjtő kútba, de ez csak találgatás volt. Azt is gondolták Orsován, hogy elküldik a postahajóval. Ez sem biztos. Még több másról is szó volt Orsován. Az üvöltő dervisekre vonatkozólag azt is találgatták, hogy vajon oda tartoztak-e állandóan, vagy csak az anyaországból jöttek alkalmi ünnepekre. Ugy vették ki a hangjukból, hogy ketten voltak, nagy hangon ordítottak a hajó és vonat kürtjéhez hasonlóan. A nagy ünnepi szertartás alatt nem léphetett be idegen másvalású a menetbe. Az orsovaiak azt gondolták, hogy azok a szigetiek, akik a születésüktől halálukig nem távoztak el a szigetről, talán mind az internált rabok érzésével élték le életüket. A professzor válasza az volt, hogy nem a rabok érzésével élnek az ilyenek, hanem békés, boldog életet élnek, nem vágnak a zajos kalandozásokra. Békében, csendben élnek, a közös juttatások biztos reményében.

A nagy regényírónk Jókai Mór azt írta az Aranyember c. regényében, hogy sok háziállat és buja termés van a szigeten.

Az 1918-ban az állatok nagy része elpusztult a háború miatt.

Sok kiránduló kereste fel 1918-ban a szigetet: magyar, osztrák, német, török, román, szerb stb. Még Svájcból is jöttek.

Jelenleg Romániához tartozik, sok emeletes modern épületet emeltek a szigetre. Az a veszélyes megsemmisülés fenyegeti a szigetet, hogy duzzasztó erőművet építenek közösen Jugoszláviával a románok, ez majd elárasztja a békesség és boldogság szigetét.

Írta: Gelencsér Sándor néprajzkutató

Nagyberki, 1966. IV. 3.

Közlöm
A néprajzi adatokat történelmi adatokkal én egészítettem ki. A dokumentációs anyagok befűzésekére és más helyekre Sándor.